

Michał Skwirczyński

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
mskwirczynski@wp.eu
ORCID: 0000-0003-4961-7936

Prawne aspekty ustanowienia fundacji przez osobę prawną Kościoła katolickiego

The Legal Aspects of Establishing a Foundation by the Legal Entity of the Catholic Church

Abstract: Along with the systemic transformation in 1989, the institution of the foundation funded by the legal entity of the Catholic Church was restored to the Polish legal system. To the establishment, registration and activity of a church foundation apply mostly the regulations of the Polish law. However, since the founding property of the foundation is an ecclesiastical property, the church founder should also take into account the relevant regulations of canon law. The article discusses in detail the related issues, putting the emphasis on drawing up the foundation's statute resolves on such a way, so that it complies with the applicable law (mandatory provisions). It also depicts the possible gains that result from the adoption of legally acceptable optional solutions that take into account the canon-legal status of the founder (optional provisions). In the final part of the article, after presenting the so far existing rules for exercising supervision over ecclesiastical foundations, the *de lege ferenda* application was formulated about the important limitation of the scope of supervisory powers of state bodies over church foundations.

Keywords: ecclesiastical legal entity, founder, canon law, ecclesiastical property, church foundation, foundation statute, foundation registration, state supervision, ecclesiastical supervision

Abstrakt: Wraz z dokonaną w 1989 r. transformacją ustrojową do polskiego systemu prawa przywrócona została instytucja fundacji, której fundatorem jest osoba prawna Kościoła katolickiego. Do ustanowienia, rejestracji i działalności fundacji kościelnej zastosowanie mają głównie przepisy prawa polskiego. Skoro jednak majątek założycielski fundacji jest majątkiem kościelnym, to kościelny fundator winien również mieć na uwadze odpowiednie przepisy prawa kanonicznego. Artykuł szczegółowo omawia związane z tym zagadnienia, kładąc przede wszystkim nacisk na takie zredagowanie postanowień statutu fundacji, aby był on zgodny z obowiązującymi przepisami prawa (postanowienia obligatoryjne). Ukazuje także możliwe do uzyskania korzyści, które płyną z przyjęcia prawnie dopuszczalnych rozwiązań opcjonalnych, uwzględniających kanonicznoprawny status fundatora (postanowienia fakultatywne). W końcowej części artykułu, po przedstawieniu dotychczas obowiązujących zasad sprawowania nadzoru nad fundacjami kościelnymi, sformułowano wniosek *de lege ferenda* co do istotnego ograniczenia zakresu uprawnień nadzorczych organów państwa nad fundacjami kościelnymi.

Słowa kluczowe: kościelna osoba prawna, fundator, prawo kanoniczne, majątek kościelny, fundacja kościelna, statut fundacji, rejestracja fundacji, nadzór państwowy, nadzór kościelny

Wprowadzenie

Założycielem fundacji (fundatorem) może być osoba prawna Kościoła katolickiego. W wyniku realizacji tego uprawnienia i ustanowienia fundacji, w obrocie prawnym funkcjonuje podmiot, który jest fundacją prawa polskiego. Szczególny status organizacyjno-prawny fundatora powoduje, że taka fundacja dość często nazywana jest kościelną.

Niniejsza publikacja powstała w celu wzbogacenia dość skromnej literatury przedmiotu, szczególnie w zakresie zagadnień związanych z procedurą utworzenia takiej fundacji. W ujęciu interdyscyplinarnym, podjęta została w niej próba komplementarnej analizy obowiązujących w tej materii przepisów prawa państwowego i prawa kanonicznego. Główny przedmiot rozważań dotyczy statutu fundacji, jego postanowień obligatoryjnych i fakultatywnych, ukazanych z uwzględnieniem kanonicznych uwarunkowań kościelnego fundatora. W końcowej części publikacji zostały poddane krytyce aktualnie obowiązujące przepisy w zakresie sprawowania nadzoru administracyjnego nad fundacjami założonymi przez osoby prawne Kościoła katolickiego i sformułowany został w tym zakresie stosowny wniosek *de lege ferenda*.

1. Kościelna osoba prawna jako podmiot uprawniony do założenia fundacji

U zarania II Rzeczypospolitej fundacje kościelne nie podlegały regulacjom dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. o fundacjach i zatwierdzaniu darowizn i zapisów¹. Po erygowaniu przez władze kościelne fundacje nabywały osobowość prawną nie tylko na gruncie prawa kanonicznego, ale automatycznie także państwowego. Zostało to następnie potwierdzone w konkordacie z 1925 r.², który nadawał osobowość prawną wszystkim osobom tzw. „moralnym” (prawnym) kościelnym i zakonnym posiadającym taką osobowość według prawa kanonicznego³. Przyjęte rozwiązanie było niewątpliwie wyrazem uznania faktu, że z osobowością prawną Kościół katolicki w Polsce związany był od wieków (pierwszymi osobami prawnymi na ziemiach polskich były biskupstwa, kapituły i opactwa). W okresie powojennym nie było jasnych regulacji dotyczących osobowości prawnej kościelnych jednostek organizacyjnych. Tym bardziej, że 12 września 1945 r. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej w uchwale autorytatywnie orzekł *nieobowiązywalność* konkordatu z 1925 r.⁴, a ustawodawstwo okresu realnego socjalizmu zmierzało do ograniczenia bądź zniesienia osobowości prawnej kościelnych jednostek organizacyjnych⁵, co w odniesieniu do fundacji kościelnych znalazło swój wyraz w dekreście z dnia 24 kwietnia 1952 r. o zniesieniu fundacji⁶, na mocy którego zostały one zlikwidowane⁷.

W aktualnie obowiązującym stanie prawnym podstawą normatywną do założenia fundacji przez osobę prawną Kościoła katolickiego jest uprawnienie wynikające wprost z art. 58 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁸ (dalej u.s.p.k.k.), w myśl którego kościelne osoby prawne mogą zakładać fundacje. Ustawodawca zatem bardzo wyraźnie wskazał, że fundatorem kościelnym może być wyłącznie podmiot mający status kościelnej osoby prawnej⁹. Nie mogą być więc fundato-

¹ Dz.Pr.P.P. (Dziennik Praw Państwa Polskiego) nr 15 poz. 215 ze zm.

² Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r., ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r., Dz.U. z 1925 r. nr 72 poz. 501.

³ H. Misztal, *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Lublin–Sandomierz 1999, s. 107.

⁴ Tamże, s. 109.

⁵ Bliżej na temat tego okresu zob. m.in.: K. Dembski, *Osobowość prawna Kościoła Katolickiego w PRL*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” (1981), nr 3, s. 1.

⁶ Dz.U. z 1952 r. nr 25 poz. 172 ze zm.

⁷ Szeroko zagadnienie to omawia G. Radecki, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego w Polsce*, Katowice 2009, s. 160–178.

⁸ Dz.U. z 1989 r. nr 29 poz. 154 ze zm.; ustawa posiada tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 380.

⁹ Zgodnie z art. 6 ust. 1 u.s.p.k.k. osobą prawną Kościoła o zasięgu ogólnopolskim jest Konferencja Episkopatu Polski. Z kolei w art. 7 ust. 1 i 2 oraz art. 8 ust. 1 zostały wymienione osoby prawne Kościoła katolickiego będące jego terytorialnymi i personalnymi

rami jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego, które zostały wyposażone jedynie w podmiotowość prawną (mogą być podmiotem praw i obowiązków), a nie posiadają statusu kościelnej osoby prawnej, działając w ramach kościelnych osób prawnych, które je powołały. Fundatorami nie mogą być także już istniejące fundacje, które nabyły osobowość prawną prawa polskiego na mocy wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, ponieważ nie są kościelnymi osobami prawnymi, ani też wymienione z nazwy w kan. 115 § 3 KPK¹⁰ fundacje autonomiczne (*universitas rerum*), które nabyły osobowość prawną prawa kanonicznego, ale w prawie polskim postrzegane są tylko jako wyodrębnione masy majątkowe niemające przymiotu osobowości prawnej¹¹.

Co wydaje się najistotniejsze w procedurze założenia fundacji, kościelna osoba prawna jako fundator winna stosować przepisy prawa polskiego o fundacjach, a więc ustawę z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach¹² (dalej ustawa o fundacjach) wraz z wydanymi do niej przepisami wykonawczymi, o czym wyraźnie stanowi zdanie drugie art. 58 ust. 1 u.s.p.k.k. Wniosek taki pły-

jednostkami organizacyjnymi. Są nimi: metropolia, diecezja, archidiecezja, administratura apostolska, parafia, kościół rektoralny, instytut zakonny życia konsekrowanego, instytut świecki życia konsekrowanego, stowarzyszenie życia apostolskiego, Caritas Polska, Caritas diecezji, Papieskie Dzieła Misyjne, Ordynariat Polowy, kapituła, parafia personalna, Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Męskich, Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Żeńskich, prowincja zakonu, opactwo, klasztor niezależny, dom zakonny, wyższe seminarium duchowne diecezjalne, niższe seminarium duchowne diecezjalne, wyższe seminarium duchowne zakonne oraz niższe seminarium duchowne zakonne. Ponadto art. 9 ust. 1 pkt 1–6 u.s.p.k.k. do kościelnych osób prawnych zalicza także wymienione imiennie następujące kościelne jednostki organizacyjne: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Papieski Wydział Teologiczny w Poznaniu, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie oraz jego dwie sekcje: św. Jana Chrzciciela i św. Andrzeja Boboli „Bobolanum”, Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Dodatkowo, na mocy art. 9 ust. 1 pkt 7 ustawy osobowość prawną mają także kanonicznie erygowane: kościelny instytut naukowy oraz kościelny instytut dydaktyczno-naukowy. W sposób szczególny kwestię osobowości prawnej ustawodawca uregulował w art. 9 ust. 2 w odniesieniu do Akademii Teologii Katolickiej, obecnie Uniwersytetu Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Powyższy katalog kościelnych osób prawnych ma charakter otwarty, ponieważ w myśl art. 10 u.s.p.k.k. inne jednostki organizacyjne Kościoła mogą uzyskać osobowość prawną w drodze rozporządzenia Ministra-Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań (obecnie minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, na podstawie art. 4, art. 5 pkt 25 i art. 30 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, tj. Dz.U. z 2017 r. poz. 888 ze zm.).

¹⁰ *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*, tekst polski [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.

¹¹ Tak D. Walencik, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego w Polsce a fundacje pobożne*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” (2013), t. 16, s. 75.

¹² Dz.U. z 1984 r. nr 21 poz. 97 ze zm.; ustawa posiada tekst jednolity: Dz.U. z 2016 r. poz. 40.

nie również z art. 26 Konkordatu¹³, który stanowi, że do fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne stosuje się prawo polskie, co w praktyce oznacza, iż w grę wchodzi stosowanie do tych fundacji przede wszystkim art. 58 u.s.p.k.k., a następnie innych uregulowań tego prawa, zwłaszcza przepisów ustawy o fundacjach¹⁴.

Ustawodawca nie poprzestał na zagwarantowaniu kościelnym osobom prawnym dość oczywistego uprawnienia do zakładania fundacji, bo wynikającego przecież z relewantnego atrybutu każdej osoby prawnej, ale w art. 58 ust. 2–5 u.s.p.k.k. zawarł regulacje o charakterze przepisów szczególnych, które w odniesieniu do fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne mają pierwszeństwo nad przepisami ogólnymi na podstawie zasady *lex specialis derogat legi generali*. Odnoszą się one przede wszystkim do kwestii sprawowania nadzoru nad fundacją przez fundatora lub inną kościelną osobę prawną wskazaną w statucie (ust. 2 i 3), a także zarządu przymusowego (ust. 4) oraz likwidacji fundacji (ust. 5). Rozwiązanie polegające na wprowadzeniu do u.s.p.k.k. szczególnych przepisów dotyczących fundacji zakładanych przez osoby prawne Kościoła katolickiego zostało uznane w polskim systemie prawa za modelowe, gdyż było później implementowane do aktów prawnych regulujących funkcjonowanie innych kościołów i związków wyznaniowych¹⁵.

Stosowanie przez osoby prawne Kościoła katolickiego przy zakładaniu fundacji prawa polskiego powinno pozostawać w zgodzie z przepisami prawa kanonicznego, w szczególności z kan. 114 § 2 KPK, w myśl którego osobę prawną ustanawia się dla realizacji celu odpowiadającego misji Kościoła, przez który prawodawca kościelny rozumie dzieła pobożności, apostołatu lub miłości czy to duchowej, czy materialnej. Jak słusznie zauważa G. Radecki, może się zdarzyć, że jednostka mająca status fundacji w prawie polskim zostanie również erygowana przez władze kościelne jako pobożna fundacja autonomiczna. Erygowanie

¹³ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. 1998 r. nr 51 poz. 318.

¹⁴ G. Radecki, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego...*, s. 35.

¹⁵ Takie regulacje zawierają również: art. 43 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 1726); art. 32 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 1712); art. 36 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz.U. z 2015 r. poz. 169 ze zm.); art. 31 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 1889); art. 30 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 1559 ze zm.); art. 27 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz.U. z 2015 r. poz. 44); art. 29 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz.U. z 2015 r. poz. 14); art. 32 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz.U. z 2015 r. poz. 13).

to może mieć miejsce zarówno przed dokonaniem wpisu fundacji kościelnej do Krajowego Rejestru Sądowego, jak i po jego dokonaniu. Stąd wniosek, że z punktu widzenia prawa polskiego nie jest istotne, czy dana fundacja ma osobowość prawną na forum prawa kanonicznego, i odwrotnie¹⁶.

Jeżeli źródłem majątku fundacji zakładanej na podstawie art. 58 u.s.p.k.k. jest majątek fundatora, a więc kościelnej publicznej osoby prawnej, to w analizie prawnej poprzedzającej decyzję o ustanowieniu fundacji nie powinno zostać pominięte zagadnienie alienacji (kan. 1291 KPK)¹⁷. Mamy tu bowiem do czynienia z takim zadysponowaniem majątkiem kościelnym, który z podmiotu o statusie kościelnej osoby prawnej (fundatora) przechodzi do fundacji – podmiotu podlegającego co prawda w zakresie sprawowania nad nią nadzoru jurysdykcji kościelnej, ale nieposiadającego statusu kościelnej osoby prawnej. Należy mieć tu na względzie, że przepisy prawa kanonicznego nie formułują własnej definicji alienacji, a więc może być nią także powstanie zobowiązania publicznej kościelnej osoby prawnej (fundatora) wobec własnej fundacji powołanej na podstawie prawa polskiego. Każdy podmiot posiadający osobowość prawną stanowi wszak odrębny byt prawny, który we własnym imieniu i na własną rzecz może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, za które też ponosi odpowiedzialność indywidualną, o czym wprost (w odniesieniu do kościelnych osób prawnych) stanowi art. 11 u.s.p.k.k. Kluczowe w tej materii wydaje się jednak to, że choć przepisy prawa kanonicznego nie zawierają żadnych norm, które wykluczałyby w takiej sytuacji procedurę alienacyjną, to jednakże w wyżej przywołanym kan. 1291 KPK znajduje się wyraźne stwierdzenie, iż o alienacji można mówić wyłącznie w odniesieniu do dóbr należących do *patrimonium stabile*^{18, 19}, któ-

¹⁶ Zob. G. Radecki, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego...*, s. 34.

¹⁷ Por. M. Lopez Alarcon, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 964.

¹⁸ Zob. L. Świto, *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce*, Olsztyn 2010, s. 105. Autor w odniesieniu do zakresu przedmiotowego pojęcia *patrimonium stabile* zauważa, że są to wszelkie nieruchomości, zarówno o charakterze sakralnym, jak i świeckim, co wydaje się nie budzić żadnych wątpliwości, gdyż dobra te są „stałe” niejako ze swej istoty i najpełniej zabezpieczają materialną podstawę bytu i działalności Kościoła. W przypadku ruchomości sprawa tak oczywista już nie jest. Które ruchomości bowiem „zabezpieczają byt i działanie osoby prawnej w dalszej perspektywie”, a które takiego przymiotu nie mają – trudno określić w praktyce, zwłaszcza w odniesieniu do ruchomości w postaci pieniędzy. O ile w przypadku ruchomości innych niż pieniądze można jeszcze przyjąć, że kapitałem niez użytym na bieżąco może być np. wyposażenie obiektów, zwłaszcza w specjalistyczny sprzęt, zbiory bibliograficzne czy też zakup środków lokomocji, o tyle precyzyjne ustalenie, które ze środków finansowych posiadanych przez daną osobę prawną zabezpieczają jej byt na przyszłość, a które służą zaspokojeniu bieżących potrzeb jest w dobie płynności rachunków bankowych – co podkreśla autor – wysoce problematyczne.

¹⁹ Wnikliwą analizę pojęcia *patrimonium stabile* w literaturze kanonistycznej przeprowadza P. Kaleta, *Pojęcie „patrimonium stabile”*, „Roczniki Nauk Prawnych” 24 (2014), nr 4, s. 153–161.

rych wartość mieści się w granicach kwotowych określonych w prawie, zgodnie z treścią kan. 1291 i 1292 § 1 KPK²⁰, co wymaga nie tylko uzyskania zezwolenia kompetentnej władzy, ale również – w wypadku alienacji dóbr diecezji – akceptacji dla zgody biskupa, którą winny wyrazić kolegalne organy doradcze (rada do spraw ekonomicznych²¹ i kolegium konsultorów²²).

2. Statut fundacji

2.1. Uwagi wprowadzające

Fundacja założona na podstawie art. 58 u.s.p.k.k. jest formalnie zorganizowanym i spersonifikowanym majątkiem, o którego przeznaczeniu (sposobie wykorzystania) decyduje wola kościelnej osoby prawnej (fundatora) wyrażona w statucie. Jako podmiot prawa prywatnego podlega ona wszystkim przepisom prawa, które odnoszą się do jej działania, w tym w zakresie nieuregulowanym w ustawie o fundacjach przepisom ustawy z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny²³ (dalej k.c.). Zastosowanie znajdują tu również przepisy ustawy z 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym²⁴ (dalej ustawa o KRS), do których wprost odsyłają art. 7 i art. 9 ustawy o fundacjach.

Najważniejszym aktem prawnym fundacji, na którym podmiot ten opiera swoją działalność, jest statut. Od jego postanowień w dużej mierze zależy nie

²⁰ Konferencja Episkopatu Polski w dniach 18–19 października 2006 r. wydała dekret na podstawie kan. 1292 KPK, który został zatwierdzony 5 grudnia 2006 r. Określa on wysokość najniższej sumy na równowartość 100 000 euro, najwyższej zaś jako równowartość 1 000 000 euro. W przypadku przekroczenia kwoty najwyższej potrzebna jest zgoda Stolicy Apostolskiej.

²¹ Diecezjalnej rady ds. ekonomicznych dotyczą następujące kan. KPK: 423, 492–494, 1263, 1277, 1280, 1281, 1292, 1305. W odniesieniu do zagadnienia alienacji kompetencje tego kolegalnego organu konkretyzuje m.in. prawodawca synodalny diecezji pelplińskiej: Rada ds. ekonomicznych diecezji pelplińskiej skrupulatnie rozpatruje sprawy alienacyjne, które dotyczą majątku kościelnego, mając na uwadze szczególnie to, by stan posiadania nie uległ pogorszeniu. Wyrażanie zgody na tego typu czynność prawną uzasadnione jest racjami duszpasterskimi (statut 337), *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, s. 79. Również rada ta wyraża zgodę na akty nadzwyczajnego zarządzania podejmowane przez biskupa diecezjalnego i opiniuje akty o większym znaczeniu ze względu na stan materialny diecezji oraz wyraża zgodę na alienację dóbr materialnych (art. 5), *Statut diecezjalnej rady ds. ekonomicznych*, [w:] *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, s. 118.

²² Zgodnie z kan. 502 § 1 KPK biskup diecezjalny ma obowiązek ustanowić kolegium konsultorów dla swojej diecezji, mianując w sposób swobodny jego członków spośród członków rady kapłańskiej, w liczbie nie mniejszej niż sześciu i nieprzekraczającej dwunastu. Szerzej na ten temat zob. M. Sitarz, *Kolegium konsultorów w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 i w partykularnym prawie polskim*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1999.

²³ Ustawa posiada tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.

²⁴ Ustawa posiada tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r. poz. 700 ze zm.

tylko możliwość realizacji celu, dla którego fundator zdecydował się na ustanowienie fundacji, ale także bieżące funkcjonowanie i przyszły rozwój fundacji. Zgodność z prawem statutu fundacji bada sąd rejestrowy przed dokonaniem wpisu fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego. Dlatego redagując jego postanowienia, należy dochować należytej staranności, aby odpowiadały one nie tylko obowiązującym przepisom prawa, ale również regułom języka prawnego. Dla sporządzenia statutu nie jest wymagana forma notarialna, ale wystarczająca jest zwykła forma pisemna. Przystępując do prac na statutem fundacji, należy mieć też na uwadze, że obowiązuje on nie od dnia jego podpisania przez osobę działającą w imieniu kościelnej osoby prawnej (fundatora), ale dopiero od dnia zarejestrowania fundacji przez sąd rejestrowy.

Wydaje się, że dla fundacji zakładanej przez osobę prawną Kościoła katolickiego rozwiązaniem wartym rozważenia – już na etapie tworzenia pierwszego (założycielskiego) statutu – jest prawnie dopuszczalna możliwość przeniesienia pewnych szczegółowych regulacji, przede wszystkim odnoszących się do organizacji organów fundacji, do wewnętrznych aktów pozastatutowych, tj. regulaminów. Należy przy tym pamiętać, aby do regulaminu odsyłał bezpośrednio statut fundacji²⁵. Zmiana treści regulaminu jest bowiem czynnością nierejestrowaną i odbywa się na mocy uchwały odpowiedniego organu wskazanego w statucie. Natomiast każda zmiana statutu musi zostać zarejestrowana przez sąd w Krajowym Rejestrze Sądowym, co łączy się m.in. z koniecznością składania wniosków i uiszczania opłat. Podkreślenia w tym miejscu wymaga, że nie jest prawnie dopuszczalne odesłanie w treści statutu do regulaminu w zakresie tych regulacji, które zgodnie z ustawą o fundacjach obligatoryjnie winny się w nim znaleźć. Badając zgodność z prawem statutu fundacji ustanowionej przez kościelną osobę prawną, sąd rejestrowy zapewne odmówi rejestracji, gdyby znalazło się w nim np. jedynie lakoniczne stwierdzenie: „Zasady i tryb powoływania zarządu fundacji reguluje regulamin, pozostający w zgodzie z przepisami prawa kanonicznego”.

2.2. Obligatoryjne postanowienia statutowe

Jak stanowi art. 5 ust. 1 ustawy o fundacjach, fundator ustala statut fundacji, określający jej nazwę, siedzibę i majątek, cele, zasady, formy i zakres działalności fundacji, a także – co wydaje się mieć szczególnie istotne znaczenie dla fundacji ustanowionej przez osobę prawną Kościoła katolickiego – skład i organizację zarządu, sposób powoływania oraz obowiązki i uprawnienia tego organu i jego członków.

Nazwa fundacji służy przede wszystkim indywidualizacji tego podmiotu w obrocie prawnym, a zatem może być tylko jedna, podlegając ochronie prze-

²⁵ Do statutu można wprowadzić następujące postanowienie: „Szczegółowe zasady organizacji i prac zarządu określone zostaną w regulaminie”.

widzianej dla dóbr osobistych osób prawnych, o której mowa w art. 43 k.c. Na gruncie prawa polskiego nie wymaga się również, aby nazwa fundacji odzwierciedlała w jakiś sposób związek, jaki łączy je z Kościołem, w szczególności przez użycie słów „katolicka” czy „kościelna”. Oczywiście zabieg taki należy uznać za dopuszczalny²⁶.

Siedzibą fundacji powołanej na podstawie art. 58 u.s.p.k.k. może być miejscowość położona na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²⁷, w której znajduje się siedziba jej zarządu, co przesądza o właściwości Krajowego Rejestru Sądowego prowadzącego rejestr fundacji, a także o właściwości organów państwowych sprawujących nadzór nad działalnością fundacji.

Składniki majątkowe przeznaczone na realizację celu, jaki fundacja ma realizować²⁸, określone w akcie fundacyjnym (jest o nim mowa w dalszej części), powinny być powtórzone w treści statutu fundacji. Mogą to być pieniądze, papiery wartościowe, oddane na własność rzeczy ruchome i nieruchome (art. 3 ust. 3 ustawy o fundacjach)²⁹. Minimalna wysokość funduszu założycielskiego zależy od tego, czy fundacja będzie chciała podjąć działalność gospodarczą. Jeżeli nie, ustawa nie wprowadza jego minimalnej wysokości. W przypadku podjęcia działalności gospodarczej fundator powinien określić, jaką część funduszu przeznacza na działalność statutową, a jaką na działalność gospodarczą, przy czym ta druga wartość nie może być niższa niż 1000 zł (art. 5 ust. 5 ustawy o fundacjach). Dodatkowo wskazać należy, iż przez wyodrębnienie majątku fundacji tworzy się odrębna masa majątkowa, niezależna od majątku kościelnej osoby prawnej, co powoduje, że fundator nie odpowiada za zobowiązania fundacji.

Fundacja ustanowiona na podstawie art. 58 u.s.p.k.k. powinna realizować cele, które są zgodne z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej, a przy tym społecznie użyteczne lub gospodarczo użyteczne, w szczególności takie jak: ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata i wychowa-

²⁶ G. Radecki, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego...*, s. 92.

²⁷ Por. B. Rakoczy, *Glosa do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 4 maja 2005 roku, II SA/Wa 404/05*, „Rejent” (2007), nr 5, s. 150. Autor wyraża pogląd, że z samej nazwy u.s.p.k.k. można wywieść wniosek, że dotyczy ona wyłącznie instytucjonalnych struktur Kościoła katolickiego, które działają w Rzeczypospolitej Polskiej.

²⁸ Sąd rejestrowy nie jest władny ustalać, czy majątek fundacji jest wystarczający dla osiągnięcia celów statutowych, a tym bardziej uzależniać od tego wpis do rejestru. Teza taka wynika z postanowienia Sądu Najwyższego z 12 lutego 2002 r., sygn. I CKN 1388/99: „Ustawodawca nie określił minimalnego pułapu początkowego majątku fundacji, stąd też poza zakresem kognicji Sądu rejestrowego pozostaje oczywiście ocena, czy jest to suma wystarczająca do osiągnięcia zakładanego celu fundacji. Majątek pierwotny (założycielski) fundacji w trakcie jej trwania i działania może ulegać zmianom *in plus* i *in minus*”.

²⁹ Prawa majątkowe nie zostały w tym przepisie *expressis verbis* wymienione. Trudno jednakże przyjąć, aby nie posiadały one zdolności do bycia elementem składowym kapitału założycielskiego fundacji.

nie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz opieka nad zabytkami (art. 1 ustawy o fundacjach). Jak nietrudno zauważyć, ustawodawca, wymieniając z nazwy preferowane przez siebie cele, posłużył się tzw. katalogiem otwartym. Tym samym określenie w statucie fundacji, iż powołana została np. w celu zapewnienia warunków rozwoju kultury chrześcijańskiej, powinno spełniać ustawowy wymóg celu społecznie użytecznego. Ale nawet gdyby były to *expressis verbis* cele kościelne czy religijne, to i tak mają one w istocie wymiar społeczny, gdyż ich osiągnięcie co do zasady nie zaspokaja jedynie partykularnego interesu fundatora bądź wąskiej, ściśle określonej grupy. Kościół stanowi bowiem odrębną od państwa społeczność, której członkowie manifestują swoje przekonania religijne w różnych formach życia wspólnotowego i instytucjonalnego, znajdując zarazem inspirację do przekształcania świata przez różnorodną działalność społeczną, kulturalną i polityczną³⁰. Należy też mieć na uwadze, że fundacja może zmienić swój cel, o ile przewiduje to jej statut. Taką możliwość daje organizacjom art. 5 ust. 1 ustawy o fundacjach. Kompetencja do wprowadzenia zmian powinna należeć do konkretnego organu lub fundatora. W przypadku fundacji ustanowionej przez kościelną osobę prawną należy raczej opowiedzieć się za wskazaniem w statucie, iż to uprawnienie posiada wyłącznie fundator.

Zasady, formy i zakres działalności fundacji to przede wszystkim reguły i procedury wskazane w statucie, dotyczące szczegółowych zagadnień jej funkcjonowania. Przedmiotem regulacji winny być tu przede wszystkim: kompetencje organów fundacji; określenie, w jaki sposób będą realizowane cele statutowe; sposób reprezentacji fundacji; wskazanie, czy mogą być tworzone oddziały, filie lub zakłady; zakres terytorialny działalności fundacji.

Postanowienia statutu fundacji winny określać liczbę członków zarządu. Można to zrobić albo podając określoną liczbę osób, albo wskazując minimalną i maksymalną ich liczbę. W orzecznictwie pojawiały się wątpliwości dotyczące minimalnego składu zarządu. Chociaż w jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy wskazał, że zarząd powinien być przynajmniej dwuosobowy³¹, stanowisko takie nie zyskało aprobaty w późniejszych orzeczeniach. Obecnie powszechnie uznaje się, że zarząd może być jednoosobowy i fundacje takie wpisywane są do Krajowego Rejestru Sądowego. Ustawa o fundacjach nie precyzuje długości trwania kadencji członka zarządu. Fundator jako twórca statutu ma więc dużą swobodę w określaniu długości kadencji, możliwości wyboru na ponowną kadencję itp. Tak więc członkowie zarządu mogą być powoływani na okresy kadencji wspólnych bądź indywidualnych. Nie ma prze-

³⁰ Tak J. Krukowski, *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 7–8.

³¹ Postanowienie z 8 grudnia 1992 r., sygn. I CRN 1982/92, „Wokanda” (1993), nr 4, s. 5.

szkód, aby w statucie połączyć wyżej wymienione sposoby pełnienia funkcji członka zarządu i zróżnicować zasady dotyczące poszczególnych członków. Część członków zarządu może być powołana na kadencję wspólną, a niektórzy na kadencje indywidualne albo bez ustalenia kadencji na czas nieoznaczony. Statut może też poddać regulacji wewnętrzne stosunki między poszczególnymi członkami zarządu, przyznając niektórym z nich szersze uprawnienia. Przykładem może być uprzywilejowanie prezesa zarządu co do głosowania, zwoływania zarządu, kierowania obradami itp. Chociaż co do zasady fundację reprezentuje zarząd, możliwe jest występowanie w jej imieniu przez inne podmioty, w szczególności pełnomocników i prokurentów. Zasady udzielania pełnomocnictw i prokury powinny zostać ustalone w statucie. W przypadku braku tej regulacji stosuje się zasady ogólne kodeksu cywilnego.

2.3. Fakultatywne postanowienia statutowe w odniesieniu do prawa polskiego i prawa kanonicznego

Ograniczenie się jedynie do spełnienia wymogów ustawowych nie wydaje się najlepszym rozwiązaniem. W treści statutu mogą i powinny znaleźć się regulacje, które umożliwią kościelnemu fundatorowi jak najdalej idącą możliwość sprawowania kontroli i nadzoru nad bieżącą działalnością fundacji. Może zrodzić się tu wątpliwość, czy kościelna osoba prawna może oddziaływać na ustanowioną przez siebie fundację z odwołaniem się do norm prawa kanonicznego. Analizując to zagadnienie, w pierwszej kolejności należy zauważyć, że do tego typu fundacji zastosowanie znajduje art. 58 u.s.p.k.k. oraz – jak w przypadku wszystkich fundacji powołanych na gruncie prawa polskiego – przepisy prawa powszechnie obowiązującego, w tym przede wszystkim ustawa o fundacjach. Dlatego też nie mogą być tu wprost stosowane przepisy prawa kanonicznego odnoszące się do osób prawnych (kan. 113–123 KPK), a także dotyczące fundacji autonomicznych, zawarte w KPK w księdze V (*Dobra doczesne Kościoła*), tytuł IV (*Pobożne zapisy w ogólności. Pobożne fundacje*). Taki pogląd ugruntował się dość powszechnie wśród przedstawicieli nauki prawa kanonicznego i wyznaniowego³², a w literaturze przedmiotu trudno znaleźć relewantne argumenty popierające tezę przeciwną.

Nie oznacza to jednak, że kościelna osoba prawna, działając jako fundator, a zarazem twórca statutu, nie może wprowadzić do jego treści posta-

³² Zob. J. Krukowski, *Konstytucyjny model stosunków między Państwem a Kościołem w III Rzeczypospolitej*, [w:] *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Symposium Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14–16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 96–97; G. Radecki, *Organy osób prawnych Kościoła katolickiego w Polsce (na styku prawa kanonicznego i prawa cywilnego)*, „Rejent” (2003), nr 7/8, s. 132; M. Pietrzak, *Prawo kanoniczne w polskim systemie prawnym*, „Państwo i Prawo” (2006), z. 8, s. 22.

nowień, które odpowiadać będą przepisom prawa kanonicznego, z tym że nie będą to już wtedy normy kanonicznoprawne *sensu stricto*, lecz normy wewnętrzne prawa statutowego. W tym formalnym zabiegu szczególnie istotne jest, aby decydując się na recepcję przepisów prawa kanonicznego do statutu fundacji, kościelny fundator uczynił to w sposób w pełni wierny i możliwie całościowy. Jeśli bowiem w statucie fundacji znajdują się uregulowania odpowiadające treści jedynie części tych przepisów, to w razie luki w unormowaniach statutowych nie będzie można skutecznie odwoływać się do tych fragmentów prawa kanonicznego, które nie zostały przeniesione do treści statutu. Ma to znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy chodzi o sprawowanie zarządu nad majątkiem fundacji, który w przypadku przekazania go przez fundatora traci status dobra kościelnego, o którym mowa w kan. 1257 KPK, w myśl którego należą one do publicznych kościelnych osób prawnych, a taką na pewno nie jest fundacja prawa polskiego. Z tego powodu zasadne wydaje się przeniesienie do treści statutu całego kan. 1279 KPK. Zgodnie z jego § 1 zarząd dóbr kościelnych należy do tego, kto bezpośrednio kieruje osobą, do której dobra należą, chyba że co innego postanawiają prawo partykularne, statuty lub prawny zwyczaj, przy zachowaniu prawa ordynariusza do interwencji w przypadku zaniedbań zarządcy. Z kolei w myśl § 2 tegoż kanonu do zarządzania dobrami publicznej osoby prawnej, która z prawa, przepisów fundacyjnych lub własnych statutów nie ma własnych zarządców, ordynariusz, któremu dana osoba podlega, powinien wybrać odpowiednie osoby na okres trzech lat; mogą one być ponownie mianowane przez ordynariusza. Mając na względzie, że kanoniczne pojęcie czynności zwyczajnego i nadzwyczajnego zarządzania nie pokrywa się dokładnie ze stosowanym w prawie cywilnym rozróżnieniem między czynnościami zarządzania i rozporządzania³³, w pełni uzasadnione wydaje się także przeniesienie do postanowień statutowych kan. 1281 KPK. Mianowicie, zgodnie z jego § 1 przy zachowaniu przepisów statutów zarządcy nieważnie wykonują czynności, które przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządzania, jeśli nie uzyskali wcześniej pisemnego upoważnienia od ordynariusza. Istotne znaczenie ma tu również § 2 tegoż kanonu, w myśl którego w statutach winny być określone czynności przekraczające granice i sposób zwyczajnego zarządzania, a jeżeli w statutach nie ma o tym mowy, biskup diecezjalny, wysłuchawszy zdania rady do spraw ekonomicznych, powinien określić tego rodzaju czynności w odniesieniu do podległych mu osób.

W kontekście omawianego zagadnienia należy mieć na uwadze, że wprowadzenie określonych przepisów prawa kanonicznego do statutu fundacji może skutkować tym, iż ich naruszenie będzie traktowane w taki sam sposób, jak naruszenie przepisów prawa polskiego.

³³ M. Lopez Alarcon, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz...*, s. 954.

3. Akt założycielski i rejestracja fundacji

Chronologicznie rzecz ujmując, statut fundacji wydaje się być dokumentem wtórnym w stosunku do aktu założycielskiego fundacji. Najczęściej jednak procedura powoływania fundacji wygląda tak, że dopiero po opracowaniu i zaaprobowaniu najważniejszych postanowień statutowych przez fundatora decyduje się on na złożenie oświadczenia woli o ustanowieniu fundacji (art. 3 ust. 1 ustawy o fundacjach). Można przyjąć, że w przypadku kościelnego fundatora kolejność ta zostanie również zachowana, co nieprzypadkowo odpowiada kolejności (uwaga na marginesie) prezentowanych tu zagadnień: statut przed aktem założycielskim fundacji.

Jak wynika z art. 3 ust. 2 ustawy o fundacjach, oświadczenie woli o ustanowieniu fundacji winno być złożone pod rygorem nieważności w formie aktu notarialnego. Fundator zobligowany jest w nim do wskazania celu fundacji oraz składników majątkowych na jego realizację przeznaczonych. Notariusz, badając prawidłowość tej czynności prawnej, powinien dokonać sprawdzenia, czy osoba podejmująca ten akt może występować w imieniu kościelnej osoby prawnej, a także czy czynność ta nie stanowi przekroczenia zakresu jej umocowania. W tym miejscu warto zauważyć, że akt fundacyjny jest czynnością jednostronnie zobowiązującą, dokonaną pod warunkiem zawieszającym w postaci wpisu fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego, i może być do czasu tego wpisu odwołany³⁴.

Fundacja ustanowiona przez osobę prawną Kościoła katolickiego nabywa osobowość prawną wraz z dokonaniem wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego (art. 7 ust. 2 ustawy o fundacjach), który ma charakter wpisu konstytutywnego, tj. tworzącego fundację prawa polskiego, z uwzględnieniem przepisów szczególnych (art. 58 ust. 2–5 u.s.p.k.k.). Zgodnie z art. 49 ust. 1 ustawy o KRS fundacje wpisywane są do będącego częścią Krajowego Rejestru Sądowego rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej, a jeśli prowadzą działalność gospodarczą, to – stosownie do art. 50 tej ustawy – także do rejestru przedsiębiorców. Wniosek o dokonanie wpisu w imieniu fundacji składa jej zarząd w pełnym składzie, ponieważ na tym etapie nie obowiązują jeszcze reguły reprezentacji przewidziane w statucie, które będą miały zastosowanie dopiero od momentu wpisu fundacji do rejestru. Z chwilą wpisania fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego, co stwierdza sąd rejestrowy w wydanym postanowieniu, uzyskuje ona osobowość prawną. Na sądzie rejestrowym spoczywa obowiązek związany z zawiadomieniem organów nadzorujących o dokonanym wpisie. Zgodnie z art. 9 ustawy o fundacjach o wpisaniu fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego sąd zawiadamia ministra właściwego ze względu na przedmiot działania oraz cele fundacji, a także starostę powiatu właściwego ze względu na siedzibę

³⁴ Tak H. Cioch, *Prawo fundacyjne*, Warszawa 2005, s. 76.

fundacji. Zauważyć przy tym należy, że sąd nie ma obowiązku zawiadomienia nadzorca kościelnego, tj. kościelnej osoby prawnej będącej fundatorem lub innej wskazanej w statucie fundacji.

4. Kościelny i państwowy nadzór nad działalnością fundacji

Nie może budzić wątpliwości, że konsekwencją uznania przez sąd rejestrowy fundacji ustanowionej przez osobę prawną Kościoła katolickiego za fundację, o której mowa w art. 58 ust. 1 u.s.p.k.k., jest stosowanie względem tego podmiotu norm szczególnych zawartych w art. 58 ust. 2–5 u.s.p.k.k., w których przewidziano objęcie takich fundacji dodatkowym nadzorem sprawowanym przez kościelną osobę prawną oraz określono sposób rozdysponowania jej majątku w razie jej likwidacji. Nadzór kościelny na mocy wyżej wymienionych przepisów uzyskał więc rangę ustawową i status niezależności względem nadzoru państwowego, stając się wobec niego nadzorem niejako równoległym³⁵. A zatem, charakteryzując status prawny nadzoru kościelnego, nie można w żaden sposób przypisać mu cechy fakultatywności. W istocie rzeczy jest on taki sam jak nadzór państwowy. Ma bowiem charakter nadzoru zewnętrznego i jest obligatoryjny. Dodatkowo, uwzględniając art. 58 ust. 3 u.s.p.k.k., w razie stwierdzonych nieprawidłowości w zarządzaniu fundacją jest on sprawowany w pierwszej kolejności wobec nadzoru państwowego, ponieważ właściwy organ powinien najpierw zwrócić się do kościelnej osoby prawnej sprawującej nadzór nad fundacją, wyznaczając termin nie krótszy niż trzy miesiące na spowodowanie usunięcia nieprawidłowości. W tym czasie powstrzymuje się on od jakichkolwiek działań i dopiero po bezskutecznym upływie tego terminu może zastosować środki przewidziane w przepisach o fundacjach. *Ratio legis* tego unormowania stanowi ochrona interesów Kościoła przez zapewnienie mu w sposób ustawowy wpływu na działanie zakładanych przez niego fundacji i na losy przeznaczonego na nią majątku³⁶.

Państwowy nadzór nad działalnością fundacji powołanej przez kościelną osobę prawną wykonuje przede wszystkim minister właściwy ze względu na zakres swojego działania oraz cele fundacji. W przypadku gdy wspomniane cele mieszczą się w zakresie działania dwóch albo więcej ministrów, właściwy będzie ten, z którego zakresem działania wiążą się głównie cele fundacji. Gdyby fundacja korzystała ze środków publicznych i prowadziła działalność gospodarczą

³⁵ Por. G. Gura, *Nadzór nad fundacjami kościelnymi w Polsce*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” (2013), t. 16, s. 101.

³⁶ Rozwiązania przyjętego w polskim ustawodawstwie nie należy postrzegać jako szczególnego przywileju dla Kościoła katolickiego, skoro w krajach Europy Zachodniej fundacje kościelne często są w ogóle wyłączone spod nadzoru państwowego. Zob. H. Cioch, dz. cyt., s. 110; L. Stecki, *Fundacja*, cz. 2 i 3, Toruń 1996, s. 336.

na obszarze całego kraju, wówczas w myśl art. 15 ust. 2 ustawy o fundacjach objęta zostałaby również nadzorem starosty właściwego ze względu na siedzibę fundacji.

Wskazanie nadzorcy kościelnego w statucie, podobnie jak wskazanie w tym akcie ministra mającego sprawować nadzór państwowy (art. 5 ust. 2 ustawy o fundacjach), stanowi uprawnienie fundatora będącego kościelną osobą prawną, nie zaś jego obowiązek. Wykonanie tego uprawnienia sprawia, że sąd, dokonując rejestracji fundacji, wpisuje jako jej dodatkowy organ nadzoru (oprócz organu nadzoru państwowego)³⁷ podmiot wskazany w statucie, chyba że nie ma on statusu kościelnej osoby prawnej w rozumieniu prawa polskiego³⁸. Godzi się przy tym zauważyć, że pogląd o prawnej dopuszczalności rozwiązania, iż może być to także duchowny, czyli osoba fizyczna, lub podmiot mający osobowość prawną jedynie na gruncie prawa kanonicznego – co zdaje się wyrażać G. Radecki w odniesieniu do art. 58 ust. 2 u.s.p.k.k.³⁹ – trudno uznać za trafny, gdyż na podstawie reguł wykładni leksykalno-gramatycznej można wywieść tylko jeden wniosek: nadzorcą kościelnym może być podmiot mający wyłącznie status kościelnej osoby prawnej, z tym że nie musi to być fundator. Interpretacja tego przepisu przez wspomnianego autora byłaby zasadna, gdyby brzmiał on tak: „Niezależnie od nadzoru państwowego, nadzór nad działalnością fundacji sprawuje kościelna osoba prawna, będąca fundatorem lub inna osoba wskazana w statucie fundacji”.

Podanie przez sąd informacji określającej imiennie nadzorcę kościelnego jest szczególnie istotne dla organu sprawującego nadzór państwowy, ponieważ wskazuje, do jakiego podmiotu kościelnego ma się on zwrócić, aby nadać bieg trzymiesięcznemu terminowi na usunięcie nieprawidłowości w funkcjonowaniu fundacji. Właściwi ministrowie i starostowie jawią się jednak w tym przypadku jako organy nadrzędne wobec podmiotów kościelnych, ponieważ to oni wyznaczają stronie kościelnej odpowiedni termin i obligują ją do podjęcia działań nadzorczych, a ponadto to do nich ostatecznie należy ocena, czy nieprawidłowości ich zdaniem zostały usunięte, czy też nie, oraz czy należy wnioskować do sądu o zastosowanie bardziej represyjnych środków nadzoru bezpośredniego⁴⁰. Zgodnie z art. 14 ust. 2 ustawy o fundacjach państwowy nadzorca może wystąpić do sądu o zawieszenie zarządu fundacji i wyznaczenie zarządcy przymusowego. Jednak sąd nie może wyznaczyć zarządcy przymusowego dowolnie, także w sytuacji, gdyby kościelna osoba prawna nie dostosowała się do

³⁷ Por. D. Bugajna-Sporczyk i in., *Fundacje i stowarzyszenia. Prawo i praktyka*, Warszawa 2005, s. 115.

³⁸ G. Radecki, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego...*, s. 130.

³⁹ Art. 58 ust. 2 u.s.p.k.k. brzmi: „Niezależnie od nadzoru państwowego, nadzór nad działalnością fundacji sprawuje kościelna osoba prawna, będąca fundatorem lub wskazana w statucie fundacji”.

⁴⁰ G. Gura, *Nadzór nad fundacjami...*, s. 101.

wezwania do usunięcia nieprawidłowości, a przesądza o tym wprost art. 58 ust. 4 u.s.p.k.k. w brzmieniu: „W razie konieczności poddania fundacji zarządowi przymusowemu w myśl przepisów o fundacjach, zarząd ten będzie sprawowała kościelna osoba prawna wyznaczona przez Prezydium Konferencji Episkopatu Polski”. Kompetencja sądu sprowadza się więc w praktyce jedynie do zaakceptowania kościelnej osoby prawnej wskazanej przez Prezydium Konferencji Episkopatu Polski. Dlatego w tym miejscu rodzi się wątpliwość: jaki jest sens dalszego utrzymywania w polskim prawie fundacyjnym przepisu pozbawionego w istotnym stopniu zawartości normatywnej.

5. Wniosek *de lege ferenda*

Podsumowując, należy skonstatować, iż mając na względzie wyrażoną w art. 1 Konkordatu zasadę niezależności i autonomii państwa i Kościoła⁴¹, dotychczasową regulację statuującą zasadę dualizmu nadzoru kościelnego i państwowego nad fundacjami ustanowionymi przez osoby prawne Kościoła katolickiego trudno aktualnie uznać za merytorycznie zasadną. Kompetencja organów administracji państwowej (właściwy minister i starosta) do sprawowania nadzoru wobec takich podmiotów, jak np. „Dzieło Nowego Tysiąclecia”⁴², powinna odejść w swoisty niebyt prawny. Na rezygnacji z nadzoru państwowego (administracyjnego) na pewno nie ucierpi bezpieczeństwo obrotu prawnego, gdyż w wystraszającym stopniu chroni je nadzór sądów rejestrowych związany z wpisem do Krajowego Rejestru Sądowego⁴³. Ponadto można założyć, że realizacja proponowanej zmiany stanowiłaby istotny impuls do korzystania w większym niż dotychczas stopniu z formy organizacyjno-prawnej fundacji prawa polskiego przez osoby prawne Kościoła katolickiego, w szczególności do realizowania tych celów, które są zgodne z misją Kościoła, a przy tym odpowiadają aktualnym potrzebom i wyzwaniom życia społecznego.

Ze wszech miar zasadne i potrzebne jest zatem sformułowanie wniosku *de lege ferenda* o uchylenie w art. 58 u.s.p.k.k. ust. 3 oraz nadanie ust. 2 nowego brzmienia: „Nadzór nad działalnością fundacji sprawuje kościelna osoba prawna, będąca fundatorem lub wskazana w statucie fundacji”.

⁴¹ Szerzej na ten temat zob. W. Góralski, A. Pieńdyk, *Zasada niezależności i autonomii państwa i Kościoła w konkordacie polskim z 1993 r.*, Warszawa 2000, s. 16–17.

⁴² Fundacja ustanowiona przez Konferencję Episkopatu Polski w 2000 r. jako wyraz wdzięczności dla Ojca Świętego Jana Pawła II za Jego niestrudzoną posługę duchową na rzecz Kościoła i Ojczyzny.

⁴³ Zob. G. Gura, *Nadzór nad fundacjami...*, s. 107; tenże, *Fundacje kościelne w prawie polskim i niemieckim*, Warszawa 2018, s. 134 i n.

Bibliografia

- Adamczewski W., *Elementy prawa kanonicznego ze szczególnym uwzględnieniem kościelnej osoby prawnej w obrocie prawnym*, „Nowy Przegląd Notarialny” (2007), nr 3.
- Blicharz J., *Ustawa o fundacjach. Komentarz*, Kolonia 2002.
- Bugajna-Sporczyk D. i in., *Fundacje i stowarzyszenia. Prawo i praktyka*, Warszawa 2005.
- Cioch H., *Status polskich fundacji w świetle judykatury*, „Rejent” (2000), nr 5.
- Cioch H., *Prawo fundacyjne*, Warszawa 2011.
- Cioch H., *Istota fundacji kościelnej*, [w:] *Księga jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin księdza Profesora Henryka Misztala*, red. A. Dębiński, W. Bar, P. Stanisławski, Lublin 2001.
- Dembski K., *Osobowość prawna Kościoła Katolickiego w PRL*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” (1981), nr 3, s. 1.
- Góralski W., Pieńdyk A., *Zasada niezależności i autonomii państwa i Kościoła w konkordacie polskim z 1993 r.*, Warszawa 2000.
- Gura G., *Fundacje kościelne w prawie polskim i niemieckim*, Warszawa 2018.
- Gura G., *Nadzór nad fundacjami kościelnymi w Polsce*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” (2013), t. 16.
- Kaleta P., *Pojęcie „patrimonium stabile”*, „Roczniki Nauk Prawnych” 24 (2014), nr 4, s. 153–161.
- Kidyba A., *Fundacje i stowarzyszenia. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1995.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Krukowski J., *Konstytucyjny model stosunków między Państwem a Kościołem w III Rzeczypospolitej*, [w:] *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14–16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 96–97.
- Krukowski J., *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993.
- Misztal H., *Kościelne osoby prawne w prawie polskim*, [w:] *Historia et ius. Księga pamiątkowa ku czci ks. prof. H. Karbonika*, red. A. Dębiński, G. Górski, Lublin 1998.
- Misztal H., *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Lublin–Sandomierz 1999.
- M. Pietrzak, *Prawo kanoniczne w polskim systemie prawnym*, „Państwo i Prawo” (2006), z. 8, s. 22.
- Radecki G., *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego w Polsce*, Katowice 2009.
- Radecki G., *Organy osób prawnych Kościoła katolickiego w Polsce (na styku prawa kanonicznego i prawa cywilnego)*, „Rejent” (2003), nr 7/8, s. 132.
- Rakoczy B., *Glosa do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 4 maja 2005 roku, II SA/Wa 404/05*, „Rejent” (2007), nr 5, s. 150.

- Sagan B., Strzępka J., *Prawo o fundacjach. Komentarz*, Katowice 1992.
- Sitarz M., *Kolegium konsultorów w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 i w partykularnym prawie polskim*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1999.
- Sobański R., *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” (1999), nr 6.
- Stecki L., *Fundacja*, cz. 2 i 3, Toruń 1996.
- Suski P.J., *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2008.
- Świto L., *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce*, Olsztyn 2010.
- Trzaskowski R., *Działalność statutowa a działalność gospodarcza fundacji – prawo i praktyka*, Warszawa 2003.
- Walencik D., *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego w Polsce a fundacje pobożne*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” (2013), t. 16.

Michał Skwirczyński (mgr) – doktorant, Katedra Prawa Kanonicznego i Prawa Wyznaniowego, Instytut Teologii Pastoralnej Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Absolwent podyplomowych studiów Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej oraz Prawa Podatkowego na Uniwersytecie Wrocławskim. Publikacje w półrocznikach: „Kościół i Prawo” Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz „Wrocławski Przegląd Teologiczny” Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.